

RŮZNÉ

10 let vojenskovodeckého pracoviště VA AZ

Plukovník doc. ing.
Zdeněk Hradecký, CSc.

V životě téměř každého člověka a nezřídka i některých pracovních kolektivů bývají okamžiky, kdy z různých důvodů dochází k zamyšlení nad vykonanou prací v uplynulé době. Bývá to zpravidla při příležitostech, které nutí pohlédnout do minulosti a hledat v ní poučení nebo odpověď, zda vynaložená práce byla efektivní, zda a jaké chyby ji provázely a do jaké míry v ní úspěšně pokračovat.

Koncem minulého roku byla taková příležitost, která souvisí s desetiletou existencí prvního a jediného vojenskovodeckého pracoviště v naší armádě — s desetiletým výročím založení Vojenskovodeckého pracoviště VA AZ (VVP-VA AZ).

Styl, metody, obsahové zaměření vojenskovodecké práce, příprava vojenskovodeckých pracovníků a dosažené výsledky vědeckých prací jsou v poslední době na různých kompetentních místech kritizovány, je poukazováno na zastaralost, malou konceptnost, požadavkům a potřebám rozvoje armády neodpovídající stav. Některé komplexní studie zvláště sestavených komisí se zabývají zhodnocením současného stavu a vyjádřením si dalších perspektiv rozvoje vojenskovodecké práce z různých hledisek, hodnotí příčiny nedostatků současného stavu a snaží se hledat přijatelná hlediska.

Výsledky vědecké práce ve vojenskovodeckých oborech byly a jsou nezřídka konfrontovány s výsledky v oblasti technických a přírodních věd, vyvozují se ne vždy doložené závěry o zaostávání, akční neschopnosti a malé efektivnosti práce vojenskovodeckých pracovníků. Příčiny jsou nejčastěji spatřovány v nedostatečné kádrové dotaci vojenskovodecké základny, v nesystematické přípravě vědeckých kádřů, v nesystematickém a nekoncepčním řízení vojenskovodecké práce, v nedostatku základních informací o celkovém rozvoji armády atd.

Takový kritický postoj k vojenskovodecké práci se nezřídka paušalizuje a postihuje bez výjimky všechny obory tzv. vojenskovodecké oblasti, která je doménou vojáků — odborníků. Je zcela zákonité, že vojenskovodeckým pracovníkům a konečně všem odborníkům-vojákům není a nemůže být jedno, že v očích svých kolegů-techniků, společenskovodeckých pracovníků, matematiků, lékařů atd. jsou nezřídka označováni za „operátory“ — prostě „vojáky“ s oním nádechem méně vzdělaných — eventuálně méně akceschopných lidí.

Každému, kdo v mnohaleté usilovné práci pronikl aspoň trochu „pod pokličku teorie vojenské vědy“, jsou známé objektivní nedostatky současně vojenskovodecké

práce a nelze jinak, než s řadou argumentů o úrovni a výsledcích vojenskovodecké práce souhlasit. Přesto však pokládám za nutné postavit se proti paušalizaci, která nerozlišuje různorodost a bohatost variety tzv. vojenskovodecké oblasti.

Jedním z prvků této varianty vojenskovodecké oblasti je jeden z nejmladších oborů teorie velení, zabývající se v nejširší úrovni rozvojem velení vojskům s využitím nejnovějších poznatků a prostředků vědy a techniky.

Protože vznik tohoto oboru je úzce svázán s existencí prvního vojenskovodeckého pracoviště v ČSLA, je nejen vhodné, ale i účelné zhodnotit uplynulých 10 let z hlediska základního aspektu: zda situace ve vojenskovodecké oblasti je skutečně ve všech pohledech tak kritická a zda v relativně příhodných podmínkách nelze udělat pořádný kus dobré a přínosné práce.

Vznik prvního vojenskovodeckého pracoviště v naší armádě v roce 1958 nebyl náhodný.

Změny ve výzbroji armád i ve způsobech a formách vedení boje a operace vedou k narůstání disproporcí mezi možnostmi ozbrojených sil a dosavadním systémem jejich řízení. Systém velení vojskům se stává ústředním problémem, řešeným ve všech moderních armádách světa. Řízení přitom není problémem výlučně vojenským ale od skončení druhé světové války je důležitým problémem celospolečenským. Ze společenské potřeby zkvalitnit a zveřejnit řízení řady výrobních a hospodářských oblastí vzniká a závratnou rychlostí se rozvíjí nejmladší vědní disciplína — věda o řízení — kybernetika — a spolu s ní nové progresivní metody zkoumání řídicích procesů.

Ve vojenství se formuluje vcelku jednoznačně definovaný problém: s využitím nejnovějších poznatků odstranit vzrůstající disproporce mezi dosavadním systémem velení vojskům, založeným v základních rysech na zkušenostech z druhé světové války, a soudobými možnostmi bojové a jiné vojenské techniky.

Za této stručné charakterizované situace je přijato opatření zříditi na VA AZ vědecké pracoviště pro otázky velení. Je vybrán kolektiv pracovníků různých vojenských odborností a uložen mu úkol vyřešit systém velení vojskům s využitím nejnovějších poznatků a zkušeností z teorie i praxe.

Léta 1958—60 v historii vědeckého pracoviště znamenají první etapu — v podstatě začátky práce v problémové oblasti velení vojskům.

Vzhledem ke specifickým podmínkám složení i obsazení pracoviště jsou základní návyky vědecké práce realizovány v průběhu usilovné práce na konkrétním úkolu. Cílem práce je v relativně velmi krátké době (do konce roku 1959) shromáždit a zhodnotit dosavadní zkušenosti a poznatky z praxe velení vojskům a vzhledem k novým požadavkům vedení soudobého boje a operace rozpracovat návrh nového systému velení.

Bez zevrubnějšího popisu podmínek, za kterých pracovníci VVP plnili tento obtížný úkol (stěží lze hovořit o skutečně vědecké práci), nelze opomenout, že výsledek téměř dvouleté práce, vtělený do dvou studií o velení vojskům [VELENÍ — I. díl čj. 0335 (VVP-VJ AZ a II. díl čj. 08335/59-VVP VA AZ 1959), které prošly recenzním řízením na vědecké radě 1. F VA AZ, byl nemalý a poskytoval velmi zevrubný rozbor systému velení s určitými zcela konkrétními a zdůvodněnými návrhy na zkvalitnění. I když situace na jaře 1960 odsunula možnosti realizace některých návrhů, opodstatněnost řady návrhů lze spatřovat v tom, že tato první práce se stala v pozdějších letech pro mnohé vědecké pracovníky východiskem k úvahám o možnostech budování automatizovaného systému velení.

Aby nezůstalo jen při slovech, uvedu velmi stručný nástin problémů, řešených v prvním a druhém dílu práce VELENÍ:

První díl práce, zpracovaný do června 1959, vycházel z úkolu přehodnotit dosavadní systém velení vojskům. Hlavní myšlenky práce:

— systém velení vojskům nelze nadále řešit odděleně v jednotlivých dílčích oblastech, ale je nutné jej řešit komplexně,

— jestliže soudobé plánování, organizace a velení boje a operace si vynucuje změny v metodách a stylu práce orgánů velení, je nutné v první řadě upravit organizační strukturu orgánů velení — tzn. štábů — a tím vytvořit základní podmínky k úpravě vztahů mezi jednotlivými složkami štábu a k zavedení kvalitnější techniky štábní práce,

— přitom je nutné vycházet z principů dosavadní organizace vojsk a ekonomických možností.

V soulase s těmito základními myšlenkami a se závěry rozborů byly navrženy dílčí úpravy organizační struktury štábů armád, svazků a útvarů, ukázán nový způsob jejich práce, odpovídající systém spojení a rozpracování detailně personální i základní materiálně technické vybavení míst velení, včetně návrhu na mobilní polní velitelská stanoviště.

Teoretickým základem navrhované struktury orgánů velení do 5 skupin (manévr, palba, PVO, bojové a operační zabezpečení, týlové zabezpečení) byl rozbor prvků bojové a operační činnosti vojsk.

Ústřední myšlenkou práce byla snaha oprostit velitele od podružných povinností, které mu dosud brání v tom, aby se mohl plně věnovat základním otázkám organizace a řízení boje, zjednodušit součinnostní vztahy tak, aby metodika práce orgánů velení byla časově co nejméně náročná a přitom úplná a aby zaručovala plnohodnotné podklady podřízeným orgánům velení. Zároveň bylo snahou docílit toho, aby jeden orgán, který určitá opatření plánoval, též je realizoval, nebo za jejich realizaci odpovídal a to tak, že se jednotlivým odpovědným funkcionářům velení dá plná odpovědnost za určitá komplexní opatření — pochopitelně i příslušná pravomoc.

V podstatě šlo o užší vymezení kompetence, užší centralizaci velení na základě širší decentralizace úkolů, odpovědnosti a pravomoci při jejich plnění, nahrazení základních součinností vztahů velení podřízenosti, o přesnější vymezení funkčních povinností, což by celý proces velení podstatně zjednodušilo a urychlilo.

Druhý díl práce, zpracovaný v roce 1959—60, byl v podstatě shrnutím závěrů z vědecké konference o velení (v říjnu 1959) a omezoval se jen na návrh určitých dílčích zkvalitnění metodiky práce štábu a materiálně technické vybavení.

Obě práce tvořily v dané době první, jediné ucelené dvě studie, které lze charakterizovat jako syntézu subjektivních názorů a zkušeností z praxe s poznatky a závěry teorie vojenského umění v „před-raketovém“ období. Ukázaly že bez solidních teoretických prací v oblasti velení a jeho rozvoje a především pak bez uplatnění poznatků nových oborů a moderní techniky nelze očekávat podstatné zkvalitnění velení.

Zároveň se však zcela zřetelně ukázalo, že velení je důležitým objektem, který vyžaduje, aby byl relativně samostatně vědecky zkoumán.

Rok 1960 a část roku 1961 znamenaly v historii Vojenskovědeckého pracoviště určitou „mezietapu“, charakteristickou tím, že se v obsahu a náplni práce dočasně odklání od své „mateřské“ problematiky velení a jako první v naší armádě reaguje na prohlášení představitelů SSSR na IV. zasedání Nejvyššího sovětu 14. ledna

1960 — o zavedení jaderných raketových zbraní do výzbroje ozbrojených sil Sovětského svazu. Bez pokynů nadřízených orgánů začíná VVP usilovně rozpracovávat základní teoretické problémy vlivu jaderných raketových zbraní na charakter souborů operací. Začátkem léta již vydává první soubornou studii, zveřejněnou ve Sborníku Operační správy GŠ. Teprve daleko později přicházejí první materiály z SSSR, které v podstatě verifikují závěry, ke kterým došlo VVP.

V tomto historickém období sehrává pracoviště důležitou úlohu v oblasti teorie vojenského umění a přináší další nepopíratelný důkaz o tom, že jsou-li vytvořeny schopným lidem podmínky k práci, výsledky se dostaví. Druhou stránkou problému je skutečnost, že v dané době nebyl „ze zvyku“ velký zájem o výsledky práce „nějakého“ pracoviště. Sama Vojenská akademie a stejně i velení armády váhaly vzít v úvahu něco, co nebylo dovezeno ze Sovětského svazu a nemělo onen příznačný „punc správnosti“. Objektivní stanovisko však lze ještě dnes zaujmout konfrontací výsledků práce VVP se sovětskými materiály z roku 1960.

Důležitým momentem je i to, že v daném případě se vědci pracovníci, byť v té době bez nevelkých zkušeností, iniciativně chápají úkol, který sami vidí jako závažný. Tento moment „předstihu teorie před praxí“, moment „nutného předvídání“ potřeb praxe je dalším kladným a ne vždy realizovaným jevem v poměru vědecké práce a denní operativy.

Studie o vlivu raketových jaderných zbraní na charakter souborů operací a boje byla publikována ve vojenském odborném tisku a je proto čtenářům běžně dostupná.

VVP v tomto období vytvořilo s předstihem dobrou základní bázi ke zkoumání otázek velení v nové, kvalitativně odlišné úrovni.

V době 1961—1963, kdy na stránkách vojenských odborných časopisů se tříbí názory na důsledky vlivu raketových jaderných zbraní na vedení souborů operací a boje, začíná se v kolektivu Vojenskovědeckého pracoviště rodit jedna z dalších — z dnešního pohledu — nejdůležitější etapa v práci pracoviště. Kvalitativně nové podmínky vedení ozbrojeného zápasu se všemi důsledky ve velení přivádějí k myšlence nutnosti mechanizace a automatizace procesů a systémů velení vojskům. Zevrubné studium zahraniční literatury ukazuje, že především proces automatizace zapustil již hluboké kořeny

v ozbrojených silách USA, zatímco v socialistických armádách je na samém počátku. Zpřístupnění některých faktických materiálů ze Spojených států ukazuje, že tam již v roce 1953 došlo velení ozbrojených sil k závěru, že nezbytným předpokladem zkvalitnění a zrychlení velení je maximální využití mechanizační a automatizační techniky. Již v roce 1953 USA začínají pracovat na automatizovaném systému velení pozemním vojskům, v němž rozhodujícím prostředkem jsou samočinné počítače. Vzniká a přezkoušuje se automatizovaný systém velení pozemním vojskům FILDDATA s řadou automatizovaných pod-systémů, jejichž zkoušky byly ukončeny v letech 1956–59.

Stává se veřejným tajemstvím — pro naše „malé poměry“ šokujícím — že na problémech mechanizace a automatizace pracuje v USA téměř 100 000 pracovníků a použití samočinných počítačů ve vědách, technice i v praxi je téměř běžné.

V této situaci se kolektiv vojenskovo-vedeckého pracoviště jako první v naší armádě (a podle dodatečného zjištění i ve všech armádách Varšavské smlouvy) použil do základního výzkumu možnosti automatizace systému velení pozemním vojskům.

Vojenskovo-vedecké pracoviště — v té době jako pracoviště generálního štábu u VA AZ — navazuje úzkou součinnost s Výzkumným výpočetním střediskem NP Kancelářské stroje, vybaveným SP NE-803, uzavírá smlouvou o vzájemné spolupráci především v oblasti možné experimentace na SP a v průběhu dvou let vpravdě průkopnické práce, bez významnější podpory a pomoci řídicích složek, předkládá nejvyšším představitelům velení armády k posouzení první programy, které řeší některé vybrané operačně taktické úlohy z různých oblastí práce štábu.

Tak je vypracován důkaz o možnostech využití samočinného počítače v oblasti zpracování informací v procesu rozhodování velitele v boji o operaci. První dva programy s podrobnou analýzou modelovaného procesu (= program pro výběr optimálního palebného prostředku při ničení ZHN nepřítelů a program pro předběžné vyhodnocování složité radiační situace) jsou obsahem studie „MOŽNOSTI AUTOMATIZACE VELENÍ“ čj. 0182/1961-VVP-VA AZ.

Do poloviny roku 1963 k těmto prvním programům přibývají další, a to:

— program pro plánování přesunů po silničních komunikacích,

— program pro centrální sběr, třídění a zpracování informací o vlastních vojácích,

— některé dílčí programy z oblasti materiálně technického zabezpečení.

V důsledku úspěšných zkoušek a ukázek funkce i vlastní realizace programů na SP pro nejvyšší představitele ČSLA, velení armády přislíbilo plnou podporu v další práci a slíbilo kádrovou i materiální dotaci výzkumu v této oblasti.

Konkrétním a zcela praktickým důsledkem úspěšné práce VVP v tomto období je zřízení samostatného střediska mechanizace a automatizace (SMA-401) v Praze — dnešního Výzkumného ústavu 401 (VzÚ-401) — jako základního výzkumného střediska pro rozvoj velení vojskům.

O výsledky práce VVP — první programy — je v krátké době veliký zájem a dochází ke společné pracovní poradě s představiteli — experty Sovětské armády, kteří práci pracoviště vysoce oceňují jako průkopnickou v rámci armád Varšavské smlouvy. V dané době to byl úspěch jistě nemalý.

Jedním z negativních momentů tohoto období byl však jistý konzervatismus tehdejšího velení VA AZ, které nedovedlo výsledků práce pracoviště využít. Konzervatismus a malá předvídatelnost dalšího vývoje, včetně řady jiných specifických problémů ve vztazích Vojenské akademie k Vědeckému pracovišti, vyústily ve skutečnost, že proti obecně platným zásadám se vědeckovýzkumná základna v oblasti rozvoje velení odtrhuje od vysoké školy, výzkumný ústav se zřizuje v Praze a podřizuje se přímo generálnímu štábu. Důsledky tohoto „nedocení“ situace se v dalších letech nejednou projevily a projevují se dodnes.

A tak na podzim roku 1963 končí jedna z dalších, bez nadsázky neúspěšnějších etap práce Vojenskovo-vedeckého pracoviště, o které se jistě nedá tvrdit, že by v oblasti vojenskovo-vedecké práce byla bezvýznamnou.

...

Práce VVP v letech 1963–68 reprezentuje nejmladší historii a současnost. Vojenskovo-vedecké pracoviště — „uměle oddělené“ od problematiky, která vznikla z jeho iniciativy a práce — si hledala „své místo“ v nově vzniklé situaci, charakterizované existencí SMA-401 jako centra rozvoje mechanizace a automatizace velení. Řada kádrových změn v obsazení pracoviště v důsledku převedení některých pracovníků na nově vzniklé středisko do Prahy, „přepodřízení“ pracoviště v rámci VA AZ (do podřízenosti velitelsko-inženýrské fakulty) a příchod nových pracovníků — to byly hlavní příčiny určité stag-

nace v práci v průběhu prvního roku této poslední etapy.

Koncem roku 1964 a začátkem roku 1965 se pracoviště podílí na rozpracování základních principů a definici předmětu, obsahu a metodologie „teorie velení“ jako vědeckého teoretického základu dalšího rozvoje velení. Aktivně se účastní přípravy materiálů pro vědeckou konferenci MNO k rozvoji velení v březnu 1965 a zpracovává teoretické studie k problémům řízení a regulace, operačně taktické informace, systémového přístupu a k pojetí operačního výzkumu ve velení.

V poslední fázi této etapy, tzn. v posledních třech letech, v souladu s přijatou hypotézou koncepce rozvoje velení (byla přijata na konferenci 1965) zabývá se metodologickými problémy modelování současného stavu informačního systému (vědecký úkol SHÚ-3), který se v současné době ukončuje zhruba na úrovni vypracování jedné z možných variant metodiky zkoumání.

Jaká je nejbližší, popřípadě i další perspektiva pracoviště v dalších 10 letech? Zatím je to velký otázník, který však nemůže řešit nikdo jiný, než sami příslušníci pracoviště. Konečně není to ani cílem tohoto zamyšlení, které sledovalo jediný cíl — ukázat na jednom z konkrétních příkladů na 10leté historii jednoho pracoviště, že to s vojenskovědeckou prací v naší armádě není tak doslova kritické ve všech oborech.

* * *

Aby nezůstalo jen při pouhém konstatování faktů z historie prvního vojenskovědeckého pracoviště v ČSLA, uvedu několik dalších skutečností, které by mohly být cenným poučením pro ty, kteří rozhodují o struktuře, obsahovém zaměření, podmínkách a předpokladech vojenskovědecké práce. Jde o ty skutečnosti, které jen v malé míře závisí na vlastních vědeckých záležitostech tzv. organizátorů vědeckých pracovníků, ale které jsou v rozhodující míře kompetenčními záležitostmi tzv. organizátorů vojenskovědecké práce.

Není jistě třeba zdůvodňovat, že v každém kolektivu, tedy i v kolektivu vojenskovědeckých pracovníků, má důležitou úlohu kadrově obsazení míst jednotlivých funkcí míst, vlastní osoba vedoucího vědeckého pracovníka (náčelníka) a v neposlední míře i organizační začlenění kolektivu a z něj vyplývající podřízenost.

A v tomto směru nepřináší existence vědeckého pracoviště pozitivní zkušenosti.

V protikladu se zásadou nutné stabilizace kádrů především na úseku vědecké práce je bilance taková, že z relativně ne-

velkého kolektivu vědeckých pracovníků —příslušníků pracoviště zůstal ze „zakládajících“ členů již jen jeden. Ostatní byli postupně přemístěni na jiné funkce. Obdobná situace byla s vedoucím — náčelníkem pracoviště. Za 10 let se vystřídalo ve vedení pracoviště pět náčelníků.

Pokud se podřízenosti týče, pětkrát přecházelo pracoviště do různých podřízeností — včetně toho, že se 6krát stěhovalo po různých objektech VA AZ v Brně.

Nemám právo ani úmysl zkoumat příčiny těchto trvale se opakujících „změn“, které jistě nepřispívaly ke klidu a v konečném efektu k úspěšné práci. Domnívám se však, že tyto skutečnosti však přece jen dost napovídají o vztahu příslušných odpovědných míst k vojenskovědecké práci, od které se sice hodně žádá, ale doposud se jí ne vždy stejně „dávalo“.

Přes všechny negativní, vesměs administrativní zásahy, které se zákonitě odrážely v práci vědeckého pracoviště, je nutné vidět, že základem úspěchu jsou bezprostředně lidé, — vědečtí pracovníci se svými schopnostmi, erudiicí, zájmem a pocitem odpovědnosti k rozvoji armády. To byly snad ty základní faktory, které přinesly řadu konkrétních výsledků ve vědecké práci — v konkrétním případě v jedné, dnes nemálo závažné vojenskovědecké oblasti — v rozvoji velení. To, že obor teorie velení má dnes v podstatě nejširší vědeckou základnu v celé vojenskovědecké oblasti v naší armádě (kterou reprezentuje nejen Výzkumný ústav 401, ale tři katedry teorie velení - dvě na VA AZ a jedna na VPA KG), že vznikla Správa vojenských informací GŠ, oddělení vojenských informací na okruzích, že armáda má dnes již své samostatné počítače a svůj samostatný obor teorie velení a v neposlední řadě, že naše armáda je v koalici armád Varšavské smlouvy na pevném místě v komplexním výzkumu rozvoje systému velení pozemním vojskům, na tom mají svůj nemalý podíl i výsledky práce Vojenskovědeckého pracoviště VA AZ, které v říjnu minulého roku oslavilo první 10 let své existence.

Uvědomit si kladné cíle i záporné stránky tohoto desetiletého vývoje ve vztahu k reálnému posuzování možností, podmínek a výsledků vojenskovědecké práce a především k další perspektivě rozvoje armády na úseku vojenskovědecké práce — to bylo hlavním posláním mého článku. Neklade si za cíl, aby byl posuzován jako naprosto objektivní hodnocení, ale jako jeden z možných pohledů na vývoj vojenskovědecké práce v problémové oblasti velení v úzkém rámci jednoho pracovního kolektivu vojenskovědeckých pracovníků.